

Heide vertelt

215

18 februari 2024

Het “Kappelleke” van Heide als grens en landmark (deel 1).

In “Heide vertelt” nr. 212 van 28 januari 2014 kon men lezen dat gestart werd met een werkgroep om het “Kappelleke” van Heide te renoveren. Daar lasen wij terecht dat er vroeger *“Achter het kappelleke staat een eeuwenoude linde die van oudsher een baken is voor de verdwaalde reiziger uit de metropool”*. Lindeboom en kappelleke waren niet enkel een “baken”, maar ook als het ware een soort grenspaal. Ook nu nog is het een echt “landmark”, waar men gemakkelijk naar verwijst!

Wij zijn zo vertrouwd met de aanblik van het “kappelleke van Heide”, wanneer we voor de rode lichten op de Kapellensteenweg stilstaan, op de kruising met de Heidestatiestraat en Beauvoislaan. Wellicht staat er niemand stil bij het bijzondere van die plek. Voor velen is het gewoon een kapel, zoals er zo vaak op een kruispunt staan in ons Vlaamse land. Toch heeft zij ook voor ons een wel zeer bijzondere betekenis.

Zij staat immers niet alleen tussen Kapellen en Kalmthout, maar daarenboven ook nog op het hoogste punt. De hoogtelijn van 27 meter vormt er de scheiding tussen het Schelde- en Maasbekken. Al het regenwater dat aan de kant, richting Kapellenbos van de kapel valt, vloeit naar de Schelde, en wat langs de kant naar Kalmthout toe valt, loopt naar de Maas! Dat Kalmthout historisch dan nog onder het aloude prinsbisdom Luik viel, kon deze grens alleen nog maar benadrukken. Dat dit alleen nog geen reden was om er een kapel te bouwen is wel duidelijk. De belangrijkste was wellicht, dat het een uitgelezen herkenningspunt was voor reizigers tussen Kapellen en Kalmthout. Eeuwenlang was het inderdaad een woeste desolate streek.

In ons archief bewaren wij een kaart van de streek uit 1658-1662, waarop we duidelijk het woeste karakter van dat gebied bemerken. We durven stellen dat het gewoon een uitloper was van wat we nu nog als Kalmthoutse heide zien, met al zijn hoge, helaas afgegraven duinen. In Kapellenbos bemerken we nog op vele plaatsen het golvende karakter van de bodem. Denken we alleen nog maar aan de op en neer deinende Voshollei! In de “Mémoire” bij de bekende *“Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik”*, van graaf de Ferraris, uit 1771-1778, lezen wij dat ten oosten van de “Cauheyde” (over het Wolvenbos te Kapellenbos), zich duinen bevonden van 4 tot 5 voet hoog, en zelfs 11 tot 12 voet, of ruim 3,5 m. hoog. Op oude kaarten uit de 17de en 18de eeuw werd de streek steeds omschreven als “marais” of “Bruyeres”,

met een woest getekend landschap dat niets aan de verbeelding overlaat.

Een Frans dagblad-reporter Charles D., maakte op 26.6.1854 de eerste treinreis vanuit Antwerpen naar Etten-Leur mee en beschreef het traject tussen Kapellen en Kalmthout: “Zo ver het oog reikt

bemerkt men niet anders dan een uitgestrekte vlakte zonder leven, zonder vegetatie, zonder bomen, zonder huizen; kortom een wijde woestijn van zand, slechts hier en daar onderbroken door een plek grauwe heide” (L.Gorissen, *Een feesttrein te Kalmthout*, in *De Polder*, 18.6.2004).

Het was dus niet enkel een ruige streek, maar ook een grens. Volgens historicus Kan. Floris Prims (1882-1952), zou de opdeling van het oude Romeinse *Germanica secunda* in *civitas Nerviorum* en *civitas Tongrorum*, aan de basis liggen van de diocesane grens tussen de bisdommen Kamerijk en Luik (aartsbisdom Keulen). Die grens zou volgens specialist E. De Moreau (1879-1952) reeds uit de 4de eeuw dateren. Terwijl Kapellen onder de parochie Ekeren viel, was Kalmthout een onderdeel van de vroeg middeleeuwse parochie Nispen en hoorde zo tot de dekenij Hilvarenbeek in de aartsdiakonie Kempenland. Toen Kalmthout in 1146 voor het eerst met naam in een oorkonde vermeld werd, en onder de staf van Tongerlo kwam, was de plaats al veel ouder.

(Bijdrage van Lieven Gorissen, Kapellenbos. Wordt vervolgd)

Op zoek naar Kalmthoutse recepten!

Als thema voor de erfgoeddag van 2024 wil de gemeentelijke dienst Vrije Tijd werken rond recepten. Recepten met een link naar Kalmthout, de streek, of met een speciale herinnering verkiezen de voorkeur. Bedoeling is over te gaan tot het uitgeven van het “Kalmthouts kookboekje vol herinneringen”. Denk aan de dampende soep van de bomma of het lekkere stoofpotje van den bomp! Maar er wordt gestreefd naar veel meer! Misschien ook de moment om de speciale recepten die soms al een eeuw mee gaan eens te delen en te bewaren voor het nageslacht, het kan allemaal! Recepten worden verwacht bij de dienst via hun mail vrijetijd@kalmthout.be. Deze dienst zal alle keukenverhalen bundelen. Het “Kalmthouts kookboekje vol herinneringen” zal van 8 tot 27 april gratis te verkrijgen zijn in de BIB, het dienstencentrum De Groten uitleg en in de dorpshuizen van Nieuwmoer en Achterbroek!

Buurtkoffie in Dennendael!

Dinsdag 20 februari vanaf 14u is iedereen weer welkom in het kunsthuis Ernest Albert in de Hortentiadreef. Eén van de vrijwilligsters komt er vertellen over het kunstvliegen. Veel mensen hebben al wel op een vliegfeest een vliegtuig over de kop zien gaan. Hoe dat precies gaat en waarom een vliegtuig dat kan, zal zij op een begrijpelijke manier vertellen. Bijvoorbeeld ook wat er allemaal bij wedstrijden komt kijken. Het verhaal wordt geïllustreerd met een model en een presentatie en afgesloten met een filmpje.

Oude en vergeten beroepen van vroeger

Vandaag: Ellenmaatstokmaker

Een ellenmaatstokmaker was een vervaardiger, meestal een gespecialiseerde timmerman, van ellenmaten (maatstokken). Een el is een oude lengtemaat die circa 69,4 cm bedroeg. De maat werd lokaal, in ieder belangrijk handelscentrum, vastgesteld, waardoor er verschillen optraden. De

naam is afgeleid van de lengte van de onderarm, de ellepijp. De afstand van de oksel tot het uiteinde van de middelvinger is bij de mens, 67 à 73 cm. De el is onderverdeeld in 32 eenheden. Men kon zo op een eenvoudige manier lengtes meten. Omdat niet ieders arm

even lang is, werd de el in 1725 gestandaardiseerd op de “Teuten”(*) el.(69,4cm). De el was speciaal gebruikt in de textielhandel, daar ca. 69 cm. Vaak werd voor de el een algemeen gemiddelde genomen van 68 cm. In

verband met de heffing van accijns werd de Teuten el (69,4 cm) in 1725 de nationale standaard. Bij de invoering van het Nederlands metriek stelsel in 1820 werd de el gelijkgesteld aan een meter. Ter onderscheiding van de oude ellenmaten werd hij dan meestal 'Nederlandsche elle' genoemd. Met de Wet van 7 april 1869 werden oude benamingen, waaronder de el, afgeschaft en vervangen door de tegenwoordig gebruikelijke aanduidingen.

(*) Teuten

Aansluitend aan het beroep van de Ellemaatstokmaker meer over den Teut. Een teut was een Kempische handelaar, die al reizend, hetzij alleen of in groep, handel dreef in den vreemden en rond december terugkeerde naar zijn geboortestreek om dan rond lichtmis (2 februari) opnieuw te vertrekken. Omstreeks de jaren 1600 vinden we de eerste vermeldingen van dit soort handelaars. Een teut ging met de teutenstok in de hand, en deze stok deed ook dienst als meetstok en ook om als wapen te gebruiken. Een teut werd later ook "cremer" of "cramer" genoemd en later koopman. De teuten stonden bekend als eerlijke zakenlui en de prijs van hun producten bleef voor iedereen gelijk. Gedurende negen tot tien maanden per jaar reisde den teut door weer en wind langs gevaarlijke wegen en in vreemde streken. Een teut behoorde tot de Katholieke Partij en is van kop tot teen Vlaming.

Er waren vijf verschillende teuten gekend:

- De snijders of wandelende veeartsen, zij verhandelden ook vee zodat ze het beroep van veekoopman koppelden aan dat van veearts.
- De ketellappers, handelaars in potten, pannen en koperwerk.
- Handelaars in manufacturen of tafteuten, stamden af van de rijkste families aangezien er een groot kapitaal nodig was. Ze hadden opslagruimte nodig en diende een grote som te investeren voor aangekochte goederen. Ze verhandelden linnen, weefsels, garen, kant, kousen...
- Handelaars in klaverzaad en granen.
- De haarteuten, deze kochten haren op van de jonge boerendochters en verkochten die met ganse zakken aan de pruikenmakers.

In een artikel uit "de teuten in de geschiedenis in het Oude Land van Loon" lees ik op blz. 174 de volgende tekst: "In 1626 wordt er melding gemaakt dat Gerardus **Witters**, zoon van Johannes Witters, zich in het buitenland bevindt". Uit een ander document, bewaard in de Norbertijnen abdij van Averbode, wordt een

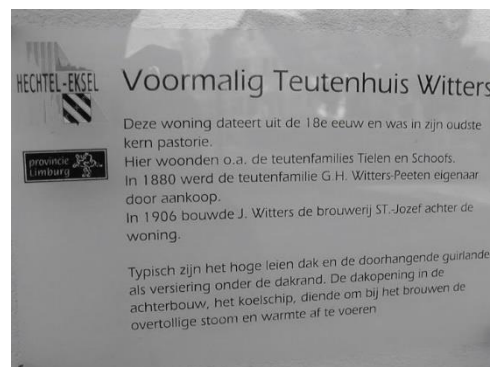
proces besproken in verband met het gebruik van de "gemeynen aard". Daarin spreekt men over Johannes Witters als 'medescepen'. De dorpen waar de teuten verblijven hebben het uiterlijk van welstand. De teuten bouwen er allen stevige en schone woningen. Alle gegevens en feiten over de teuten en hun handel en levenswijze mogen volstaan om ons een beeld te vormen van de bedrijvigheid van onze teuten. Ook deze teuten zijn mijn familie of mijn stamvaders. Zij hebben zich gevestigd rond de periode 1500 – 1600 in C(Koersel). Toen ik in 1980 om beroepsreden in Hasselt ben gaan wonen heb ik in 1989 een afscheidsreceptie gegeven aan mijn Limburgse klantenkring in Alden Biesen. Owv promotie was het wenselijk om centraal vanuit Antwerpen mijn nieuwe taak uit te voeren. Een trouwe klant gaf mij als aandenken een beeldhouwwerk van een teut. Het is nu pas dat ik de echte betekenis besef met de emotionele waarde van dit geschenk "een echte Witters teut.

Dit beeldje met inscriptie ELLETEUT komt van teut+elle of El le teut. Hierin is elle een afmeting van ongeveer 69 cm. Dus betekent letterlijk meetlat van den teut. Deze stok of meetlat werd uitsluitend in de manufactuur(teut)handel gebruikt.

Teutenhuis
van Gerardus
Witters

Te bezoeken
in Eksel
(Limburg)

Geldbeugel teutenstok

teut Witters

teut – standbeeld bord

manufactuurteut

(Bijdrage van Paul Witters, korte samenvatting van verhaal uit mijn boek "Uit de schaduw van het verleden" 2022)

Heibos is periodekampioen!

Het was feest bij voetbalclub Heibos afgelopen zondag. Op het veld van Ekeren-Donk kroonden zij zich als periodekampioen in 4de provinciale, reeks C. Zij gingen er winnen met 2-3. Het werd een spannende wedstrijd waar Ekeren Donk twee keer op voorsprong wist te komen, maar Heibos finaal de drie punten mee

naar Heide Kalmthout nam. Zo blijft Heibos aan de leiding van de competitie en heeft het nu een periodetitel op zak, waardoor deelname aan de promotie-eindronde een feit is. Voetbalclub Heibos is bezig aan een goed seizoen, naast het eerste elftal staan de A-reserven ook aan de leiding in hun reeks. Gisteren speelde Heibos een thuiswedstrijd tegen FC Bucovina uit Loenhout. Volgende week zondag speelt Heibos om 15u een wedstrijd op het veld van en tegen Exelsior Mariaburg. De eerstvolgende thuiswedstrijd is op zaterdag 2 maart om 20u tegen Sint Lenaarts. Hopelijk kunnen de spelers van Heibos dan weer rekenen op heel wat thuispubliek om de ploeg mee naar een zege te loodsen!

Uit die tijd: toen had men beslist nog niet gehoord van Valentijn??

Uit het documentatiemap van wijlen Alois Overlaet nemen we een paar anekdote over welke over de verhoudingen gaan tussen man en vrouw en beschrijven we hoe de kerk daar vroeger tegen aankeek!

“Toen we in 1948 gingen trouwen was de KAJ gestart met een verloofdenscursus. Een prima initiatief, want te veel mensen gingen onvoorbereid het huwelijk in. De laatste bijeenkomst van de cursus, die over een jaar gespreid was, was alleen bestemd voor koppels die binnen de maand zouden trouwen. Gezien het delicate aspect van het behandelende onderwerp, werden de meisjes en de jongens in afzonderlijke groepen toegesproken. Voor de jongens was dat Bert Verlakt, die had het over een groot meer ergens in de bergen en dat wij moesten opletten dat de dijken niet doorbraken. Onvoorzichtige symboliek dus. Wij waren dan ook erg teleurgesteld. Natuurlijk was ik ook zeer benieuwd om te horen wat de dame aan de groep meisjes had verteld. Ik begon dus mijn verloofde in het naar huis rijden uit te vragen. Zo vernam ik dat onder andere één van de deelneemsters gevraagd had hoe dikwijls men normaal de huwelijksdaad stelt. Er was daar blijkbaar over zinniger dingen gesproken. Maar het antwoord van de “lesgeefster” was verbijsterend: éénmaal per maand kan men als normaal beschouwen.””

“In 1949, dus na ons huwelijk, zei pater Cleyman -een progressief denkend priester voor die tijd-: niemand kan een koppel dwingen om de huwelijksdaad te stellen. Dit tegen de bewering van pater Arts in, die overal in missies en andere preken verkondigde dat periodieke onthouding alleen om zeer gegronde redenen toegelaten was. Wie het toch deed was een egoïst, daar hij de kinderlast ontvluchtte.””

“Na een retraite van zo’n radicale pater is het gebeurd dat de onderwijzeressen van een gerenommeerde meisjesschool in Antwerpen voor de directrice op hun knieën moesten gaan zitten om na te gaan of hun rokken wel de grond raakten. Anders was het onzedig!””

“En ik herinner me dat een zeer robuuste broeder door de toenmalige rector van het missiehuis aan de ingang van de kapel moest gaan staan om de dames die geen hoofddeksel of geen kousen droegen, de toegang tot de kapel te ontzeggen.””

“Toen burgemeester Brughmans ingehaald werd in 1947 hoorde ik de pastoor van den Hoek op de receptie Heide vergelijken met Sodoma en Gomorra omdat een “Heidense vereniging” op een wagen een groot paneel had laten aanbrengen waarop een zwembad met een duikende schone was afgebeeld!””

“Heide vertelt” is een digitaal krantje. Verschijnt wekelijks op zondagmorgen.

Redactie: Louis van den Buijs, Heidestatiestraat 58/bus1, 2920 Kalmthout. (0477/22.24.81).

Redactieadres: vandenbuijslouis@gmail.com

Eerder verschenen krantjes zijn te raadplegen via de website www.binkalmthout.be

